

TOP-CONFERENCES

International Conference of Economics, Finance and Accounting Studies

International Conference of Economics, Finance and Accounting Studies is a double-blind peer-reviewed, open-access journal published to reach excellence on the scope. It considers scholarly, research-based articles on all aspects of economics, finance and accounting. As an international congress aimed at facilitating the global exchange of education theory, contributions from different educational systems and cultures are encouraged. It aims to provide a forum for all researchers, educators, educational policy-makers and planners to exchange invaluable ideas and resources.

TIJORAT BANKLARIDA DEPOZIT SIYOSATINING MAZMUNI AHAMIYATI VA SHAKLLANISHI

Komilova Mukammal Shavkatovna

Mustaqil tadqiqotchi, Samarqand davlat arxitektura qurilish universiteti

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada tijorat banklarining depozit siyosati tushunchasi, uning asosiy maqsad va vazifalari, shuningdek, depozit siyosati bankning resurs bazasini mustahkamlash, mijozlar ishonchini oshirish va moliyaviy xavflarni kamaytirishga xizmat qiluvchi muhim vosita sifatida ekanligi, olimlarning yondashuvlari asosida depozit siyosatining nazariy va amaliy jihatlari yoritilgan.

KALIT SO'ZLAR

Depozit siyosati, tijorat banklari, moliyaviy barqarorlik, foiz stavkasi, omonatchilar, moliyaviy resurslar, bank strategiyasi, likvidlik

KIRISH

Bugungi banklararo raqobat kurashi sharoitida tijorat banklarining depozit siyosati samaradorligini oshirish, uning bank resurs bazasini mustahkamlashdagi ahamiyatini yanada mustahkamlash har qanday tijorat banking strategik maqsadlaridan biri hisoblanadi. Mazkur maqolada tijorat banklari depozit siyosatining shakllanishi, uning nazariy asoslari, banklarda resurslarni siyosatining o'rni kabi shakllantirishda masalalar depozit yoritilgan. Shuningdek, mamlakatimiz tijorat banklari resurs bazasi va unga xos bo'lgan tendensiyalar tahlil qilingan, tegishli xulosa va takliflar shakllantirilgan.

Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohotlarning ustuvor yo'nalishlaridan kelib chiqib, belgilangan vazifalarni bajarish, bankning kapitallashuvi va investitsiyaviy faolligini yanada oshirish, iqtisodiyotdagi tarkibiy o'zgartirishlarning ustuvor yo'nalishlarini qayta tiklash, ishlab chiqarishni modernizatsiya qilish, texnik hamda texnologik jihatdan yangilashga qaratilgan kreditlash hajmini yanada kengaytirish bo'yicha izchil choralar amalga oshirildi.

Mamlakatimizda jami depozitlar hajmi yil davomida 28,1 foizga oshib, 2025-yil 1-fevral holatiga ko'ra 310,2 trillion so'mga yetgan. Shu bilan birga, xususiy banklarga qo'yilgan omonatlarning ulushi aholining xususiy banklarga bo'lgan ishonchi 50 foizga oshganidan dalolat beradi. Yil davomida milliy valyutadagi depozitlar hajmi 36 foizga, chet el valyutasida esa 7,4 foizga, chet el valyutasidagi depozitlar bo'yicha foiz stavkalarining o'sishi esa 4,7 foizdan 5,3 foizga oshdi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 21 dekabrda "Tijorat banklarining

moliyaviy barqarorligini ta'minlash, faoliyati samaradorligini oshirish va kredit siyosatini takomillashtirish choratadbirlari to'g'risida"gi PQ-4071-sonli Qaroriga hamda 2020 yil 12 maydagi "2020-2025 yillarga mo'ljallangan O'zbekiston Respublikasining bank tizimini isloh qilish strategiyasi to'g'risida"gi PF-5992-sonli Farmoniga muvofiq bankning kapitallashuvini oshirish, resurs bazani mustahkamlash, faoliyatni xalqaro me'yorlarga muvofiq tashkil etish choralari ko'rilmoqda. Bundan tashqari, joriy yilda bank transformatsiyasi jarayoni davom ettirildi. Bank transformatsiyasini amalga oshirishda birinchi navbatda ilg'or xorijiy tajribalar o'rganildi.

Bugungi kunda omonatlarning o'sishi va tuzilmasining takomillashtirilishini tijorat banklari faoliyatini tiklash, kredit qobiliyati va likvidligini oshirishning asosiy omili deb hisoblash mumkin. Uzoq muddatli omonatlarning ko'payishi ularning mustaqilligi, barqarorligi va ishonchliligi garovidir

Bankning depozit siyosati moliyaviy boshqaruvning eng muhim jihati bo'lib, turli depozitdan foydalangan holda mablag'larni jalb qilish shartlarini belgilab beradi. Samarali ishlab chiqilgan bank depozitlari siyosati nafaqat resurslar oqimining barqarorligini ta'minlaydi, balki likvidlik bilan bevosita bog'liq bo'lgan risklarni minimallashtirishga yordam beradi

Iqtisodiy adabiyotlarda tijorat banklarining depozit siyosatiga oid ko'plab ilmiy ishlar mavjud. Bu borada bir qator olimlarning ushbu masalaga oid adabiyotlarini tahlil qilib chiqdik.

Tijorat banklarining depozit siyosatini shakllantirish va amalga oshirish yetarli darajada rivojlangan bo'lib, depozit siyosati depozit resurslarini jalb qilishga qaratilgan strategiya va taktika sifatida tavsiflanadi.

O.I.Lavrushin depozit siyosatini "omonatchilarning mablag'larini depozitlarga jalb qilish va jalb etish jarayonini samarali boshqarish bo'yicha bank siyosatining bir turi" deb tushunadi.

M.R.Kadjaevaning ta'kidlashicha, "depozit siyosati yuridik va jismoniy shaxslarning pul mablag'larini keyinchalik o'zaro manfaatli foydalanish maqsadida banklar tomonidan omonat ko'rinishidagi mablag'larni jalb etishga qaratilgan chora-tadbirlar majmuidir".

Mashhur rus olimi E.I. Vorobyeva o'zining ilmiy ishida "depozit siyosatini depozitlar (depozitorlar) portfelini shakllantirishga qaratilgan kompleks chora-tadbirlar majmui, ushbu chora-tadbirlarni amalga oshirishning turli shakllari va usullari, ushbu segmentdagi bozorning raqobatdosh o'rnini aniqlash va resurs bazasining barqarorligi va ishonchliligini ta'minlash" deb talqin qiladi.

N.V.Alentyeva "depozit siyosati – bank tomonidan jismoniy va yuridik shaxslarning bo'sh pul mablag'larini qulay asosda jalb etishga qaratilgan chora-tadbirlar tizimi" deb hisoblaydi.

G.N. Beloglazova va L.P.Krolivetskayalar asarlarida shunday talqin qilinadi: "Depozit siyosati korxonalar, tashkilotlar va aholining vaqtincha bo'sh pul mablag'larini tijorat banklaridagi depozitlardagi bank hisobvaraqlariga jalb qilish jarayonini tartibga soluvchi asosiy hujjatdir".

U.Azizov o'z tadqiqotida "Tijorat banklarining depozit faoliyatini tartibga solish siyosatidagi zamonaviy o'zgarishlar va ularning mamlakat moliya tizimiga ta'sirini tahlil qiladi. U bank sektori barqarorligini mustahkamlash va valyuta risklariga bog'liqlikni kamaytirishga qaratilgan majburiy zaxiralar, foiz stavkalari va depozitlar bo'yicha talablar sohasidagi chora-tadbirlarga alohida e'tibor beradi". Shunday qilib, yuqorida qayd etilgan yondashuvlardan kelib chiqib, tijorat bankining depozit siyosatining bank siyosatining turlaridan biri sifatida, jumladan, mijozlarning vaqtincha bo'sh pul mablag'larini jalb qilish va ulardan foydalanish jarayonida tijorat banki tomonidan amalga oshiriladigan chora-tadbirlar va harakatlar majmuini aniqroq ta'rifi shakllantirish mumkin. Mablag'larni jalb qilishga qaratilgan strategiya va taktikalar majmui bo'lib, depozit siyosati pul mablag'larini joylashtirish shartlari va mijozlarni jalb qilish usullarini o'z

ichiga olgan, har ikki tomon uchun maqbul shart-sharoitlarni ta'minlovchi qaytarish tamoyiliga asoslanadi.

Depozit siyosati — bu bank yoki boshqa kredit-moliya tashkilotining mijozlardan mablagʻlarni (depozitlarni) jalb qilish boʻyicha yuritadigan strategiyasi va amaliy choralar yigʻindisidir.

Oddiy qilib aytganda, depozit siyosati — bu bankning mijozlarni pul qoʻyishga undash uchun qanday shartlar (foiz stavkalari, muddatlar, qulayliklar va h.k.) taklif qilishini belgilab beradigan qoidalar toʻplamidir.

Depozit siyosatining asosiy maqsadlari:

1. Mablagʻlarni jalb qilish – aholi va korxonalaridan omonatlarni jalb qilib, bank resurslarini oshirish.

2. Barqarorlikni ta'minlash – doimiy va ishonchli manbalarni shakllantirish orqali bank likvidligini saqlash.

3. Raqobatbardosh boʻlish – boshqa banklarga nisbatan jozibador takliflar orqali mijozlarni jalb qilish.

4. Xatarlarni boshqarish – muddatlar va foiz stavkalarini toʻgʻri tanlash orqali moliyaviy xatarlarni kamaytirish.

Depozit siyosatiga kiruvchi asosiy omillar:

- Foiz stavkalari siyosati (qanday foizlar taklif qilinadi)
- Depozit turlari (muddati, valyutasi, yechib olish shartlari)
- Mijozlar bilan ishlash strategiyasi
- Marketing va reklama usullari

Shunday qilib, tijorat banklarining depozit siyosati quyidagilardan iborat:

• birinchidan, toʻlov va oʻz vaqtida qaytarish shartlarida depozit resurslarini jalb qilishga qaratilgan chora-tadbirlarni bosqichma-bosqich bogʻlash;

• ikkinchidan, tijorat banklarining likvidligi va rentabelligiga erishish uchun depozit mablagʻlarini samarali joylashtirishni ta'minlovchi usullar, uslublar va usullar.

Bankning depozit siyosatini shakllantirishning dastlabki bosqichi bozor sharoiti va raqobatni hisobga olishni talab qiladi, bunda bank turli toifadagi mijozlarning ehtiyojlarini qondirish uchun omonatchilar uchun qulay shart-sharoitlar, turli turdagi depozit mahsulotlari, raqobatbardosh foiz stavkalari va boshqalarga qaratilgan taklifni ishlab chiqishi hamda mijozni bank takliflari va afzalliklari toʻgʻrisida oʻz vaqtida xabardor qilishi ham muhim ahamiyatga ega. Har bir bank oʻzining depozit siyosatini ishlab chiqishda mijozlarning naqd pul mablagʻlarini jalb qilishga qaratilgan strategiya va taktikaga alohida e'tibor beradi, bunda quyidagilar kiradi:

• bozorni har tomonlama oʻrganish, moliyaviy muhitni tahlil qilish, bankning mavqei va resurslarni jalb etishdagi rolini baholash, shuningdek, diagnostika va prognozlash asosida depozitlarga naqd pul mablagʻlarini jalb qilish strategiyasini ishlab chiqish;

• mahsulot, narx, sotish va aloqa siyosatini hisobga olgan holda mijozlar uchun innovatsion depozit mahsulotlarini yaratish, taklif qilish va ilgari surishga qaratilgan tijorat banki taktikasini ishlab chiqish.

Oʻz navbatida, tijorat banklarining depozit siyosati ularning moliyaviy strategiyasi va iqtisodiy barqarorligining asosiy elementi hisoblanadi. Depozitlarni jalb qilish, likvidlikni boshqarish kabi qator jihatlarni qamrab olish bank aktivlarining rentabelligini ta'minlaydi. Muqobil moliyalashtirish manbalari hisobidan kuchayib borayotgan raqobatga duch kelgan tijorat banklari depozit siyosatini faol ravishda moslashtirishi kerak. Depozitlar boʻyicha raqobatbardosh stavkalarni belgilash, hisobvaraqlarni ochish va boshqarish jarayonini soddalashtirish uchun

zamonaviy texnologiyalardan foydalanish, shuningdek, mijozlar uchun jozibador shart-sharoitlar yaratish – bularning barchasi samarali depozit strategiyasining ajralmas qismidir. Hozirgi vaqtda zamonaviy tijorat banklari o'z depozit siyosatini ishlab chiqishda depozit resurslarini jalb qilishga qaratilgan strategiya va taktikaga asoslanadi, bu esa omonatchilarni diversifikatsiya qilish, investitsiya obyektlari, jalb qilish shartlari, shuningdek kapitallashuv shartlariga asoslanadi. “Depozit siyosati strategiyasi tijorat banki rahbariyati tomonidan depozit resurslari bozorida muvaffaqiyatli faoliyat yuritish prognozlariga asoslangan holda ishlab chiqilgan aniq chora-tadbirlar rejasidir”. Depozit siyosati taktikasi ko'zlangan maqsadga erishish uchun vositalar va usullar majmuasini o'z ichiga oladi.

Xulosa sifatida shuni aytish mumkinki, depozit siyosatining yaratilishi banklarga nafaqat mijozlarning mablag'larini jalb qilish, balki ularni optimal joylashtirish imkonini ham beradi. Bu, o'z navbatida, bankning moliyaviy barqarorligi va bozordagi raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qilmoqda.

Shunday qilib, depozit siyosati – bu banklarning moliyaviy strategiyasining muhim qismi bo'lib, mijoz mablag'larini jalb qilish, ular ustidan samarali nazoratni o'rnatish, xavflarni minimallashtirish va bankning umumiy barqarorligini oshirishga xizmat qiladi.

Depozit siyosatining mazmun-mohiyatini, depozit siyosatining maqsadlarini, shuningdek, depozit siyosatining asoslarini o'rganib chiqib, har bir bank uchun samarali ishlab chiqilgan depozit siyosati bankka pul mablag'larini jalb etishga qaratilgan asosiy vositadir, degan xulosaga keldik. Samarali ishlab chiqilgan depozit siyosati depozit resurslarini jalb qilish strategiyasi va taktikasi sifatida tavsiflanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Shermuxammedov B.U. Tijorat banklarining depozit siyosati va uni iqtisodiy ahamiyatini yanada oshirish yo'llari “Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar” ilmiy elektron jurnali. № 2, mart-aprel, 2021 yil. -1-12 b.
2. Ibodullayev Sh. “Aholi omonatlarini tijorat banklariga jalb qilishning dolzarb muammolari” //Iqtisodiy taraqqiyot va tahlil ilmiy elektron jurnali №3, Mart 2024, 278-282 b.
3. Abdullayeva Sh.Z., Azizov U.U. Bank ishi. -T.: «Iqtisod-moliya» nashriyoti, 2019. – 1150 b.
4. Каджаева М. Р. Банковские операсии / М.Р. Каджаева //- М.: ИС "Академия", - 2018. - 464 с.;
5. Кейнс Дж.М. Общая теория занятости, процента и денег / Джон Мейнард Кейнс; пер. с англ. — М.: ЗАО «Бизнеском», 2013. — 408 с.
6. Лаврушин О. И. Развитие банковского сектора и его инфраструктуры в экономике России: монография; под редакцией О. И. Лаврушина. – М.: КноРус, 2017. – 176 с.
7. Маликова Д.М., Пути расширения спектра инновационных услуг в Узбекистане. Электронный периодический рецензируемый научный журнал «СYBERLENINKA» European science № 4 (53) [Электронный ресурс]. 2. Одоева О.И., Гомбоева А.Н., Постникова Л.В. Депозитные операции коммерческого банка: анализ современного состояния и тенденций развития // Вестник Бурятского государственного университета. Экономика и менеджмент. 2021. № 2. С. 66–76.
8. https://doi.org/10.55439/ECED/vol24_iss4/a7
9. <https://core.ac.uk/reader/162259440>.